

JANUSZ NOWIŃSKI SDB

RESTAURATIO ET AEDIFICATIO
ZABYTKOWY ZESPÓŁ KLASZTORNY W ŁADZIE
POD OPIEKĄ SALEZJANÓW

Z podziwu dla piękna, które dzięki wielkości serca dobrodziejów tego domu powstało i przetrwało wieki, a także z wdzięczności dla Opatrzności Bożej, która strzegąc tych murów uczyniła nas ich mieszkańcami i kustoszami, z radością gościmy każdego, kto nawiedzi to miejsce modlitwy i pracy, aby wśród jego zabytków i historii poznawać prawdę o Bogu i człowieku –

Salezjanie z Łądu¹

Opactwo cysterskie w Ładzie ufundowane w 70-tych latach XII w. przez Mieszka Starego w pierwszej tercji wieku XVIII, staraniem wybitnego opata-mecenasa Antoniego Łukomskiego, staje na czele cysterskich opactw w Polsce. Wspaniałość powstających wówczas budowli opactwa, ich wystrój i wyposażenie, miały być zewnętrznym potwierdzeniem jego okazałości i prymatu. Kasata opactwa w Ładzie w 1819 roku zamknęła definitywnie blisko 650 letni okres cysterskiej historii tego miejsca. Pozbawiony gospodarzy i środków na konserwację ładzki klasztor i kościół z każdym rokiem ulegały coraz większej dewastacji.

Dzięki staraniom nowych dziedziców ładzkich włości, hrabiostwu Józefie i Wacławowi Gutakowskim, w 1850 r. klasztor i kościół obejmują OO. Kapucyni. Z ofiar zebranych na kweście, głównie wśród ludności Warszawy, siłami warszawskich rzemieślników przeprowadzają w latach 1850-1855 gruntowną renowację klasztoru i kościoła wraz z ich wystrojem, wyposażeniem i otoczeniem². Należy podkreślić, że podjęte przez OO. Kapucynów działania remon-

¹ Cytat z karty tytułowej *Księgi Pamiątkowej Gości Ładzkiego Klasztoru* założonej 24.05.1983 r., Archiwum Biblioteki WSD w Ładzie.

² Por. *Historia Conventus Landensis Fratrum Capucinatorum Tomus I. mus.*, s. 1-100, rkps, Archiwum Diecezjalne we Włocławku; M. Dziuba, *Kapucyni w Ładzie nad Wartą (1850-1864)*, Lublin 1966, passim, (maszynopis w zbiorach Biblioteki WSD w Ładzie).

towe ocalały łądzki zabytek przed nieuchronną ruiną. W odwecie za patriotyczną postawę łądzkich Kapucynów w czasie Powstania Styczniowego rosyjski zaborca wywozi cały konwent na Syberię, natomiast klasztor i kościół dekretem carskiego namiestnika miały ulec kasacji.

W 1888 r. wystawione na licytacji zdewastowane zabudowania opactwa nabywa w imieniu biskupa kujawsko-kaliskiego dziekan ze Słupcy. Dnia 4. lutego 1890 r. biskup włocławski Aleksander Bereśniewicz eryguje przy łądzkiej świątyni parafię, odsprzedając zabudowania klasztorne hrabiemu Przeździeckiemu. W jakim stanie na początku naszego wieku znajdował się łądzki dom, świadczyć może wypowiedź hrabiego Przeździeckiego na posiedzeniu Komisji Historii Sztuki Krakowskiej Akademii Umiejętności w 1901 r., gdzie stwierdził, iż „został właścicielem ruin klasztoru w Łądzie”³. Należy w tym miejscu wspomnieć o gorliwym proboszczu i kustoszcie łądzkiej świątyni, ks. Teodorze Fibichu. Prowadzone przez niego w latach 1897-1914 prace dotyczyły w głównej mierze wnętrza i wyposażenia kościoła⁴.

W odrodzonej Rzeczypospolitej całość zabudowań dawnego opactwa w Łądzie znalazła się pod zarządem diecezji włocławskiej. W 1921 r. nowo mianowany dziekan Dekanatu Słupca, ks. Franciszek Szczygłowski, którego zasługą było sprowadzenie Salezjanów do Aleksandrowa Kujawskiego⁵, zaproponował biskupowi włocławskiemu Stanisławowi Zdzitowieckiemu, aby ratując cenny zabytek powierzył go Zgromadzeniu Salezjańskiemu.

16 marca 1921 r. ks. inspektor Prowincji Św. Stanisława Kostki, ks. Piotr Tirone, przybył do Łądu celem zapoznania się z obiektem i zbadania jego przydatności dla potrzeb salezjańskiego apostołatu. Podjął wówczas decyzję o przyjęciu oferty biskupa Zdzitowieckiego⁶. Młoda polska inspektoria potrzebowała nowych powołań do Zgromadzenia, a w związku z tym domów formacyjnych i ośrodków kształcenia przyszłych Salezjanów. W czerwcu 1921 r., za radą goszczącego w Polsce Katechety Generalnego Towarzystwa Salezjańskiego, ks. Jana Barberis, postanowiono otworzyć w Łądzie małe seminarium⁷.

Nie posiadamy szczegółowej relacji odnośnie do stanu zachowania łądzkiego klasztoru i kościoła w momencie przybycia Salezjanów. Znamiennym w tym momencie może być fakt, że mianowany pierwszym dyrektorem nowej placówki ks. Wojciech Śmiłowski, po przybyciu na miejsce w krótkim czasie rezygnuje z urzędu zniechęcony ogromem koniecznych prac remontowych. Kościół i klasztor nie posiadały większości okien, lewe ramię transeptu kościoła groziło zawa-

³ Cyt. za J. Domasłowski, *Kościół i klasztor w Łądzie*, Warszawa-Poznań 1981, s. 24.

⁴ Por. wykaz prac i inwestycji sporządzony przez ks. Fibicha dołączony do *Księgi Wizyt Biskupich Kościoła parafialnego w Kowalewie...* z 1889 r., Archiwum Biblioteki WSD w Łądzie.

⁵ Por. A. Świda, *Towarzystwo Salezjańskie. Rys historyczny*, Kraków 1984, s. 97.

⁶ Por. A. Świda, dz. cyt., s. 103; tenże, *Pięćdziesięciolecie salezjańskiego zakładu w Łądzie 1921-1971*, Łąd 1971, s. 2-4, maszynopis w zbiorach Biblioteki WSD w Łądzie.

⁷ Por. tamże.

leniem, jeden z filarów wielkiej kopuły był mocno zarysowany, północny krążanek i kondygnacja nad nim uległy zawaleniu, dachy wymagały natychmiastowego remontu, brakowało podłóg, płyty kamiennych posadzek były rozkradzione⁸. W miejsce ks. Śmiłowskiego nowym dyrektorem łądzkiego domu i równocześnie proboszczem parafii zamianowany został ks. Piotr Wiertelak. Klasztor w Łądzie wymagał nie tylko koniecznych prac remontowych, ale również niezbędnej adaptacji do potrzeb i wymagań placówki szkolnej. Jeszcze w roku 1921 przeprowadzono remont dachów i okien. Salezjańska Szkoła Rzemiosł w Oświęcimiu wykonała na zlecenie ks. Wiertelaka żelazną konstrukcję ośmiu okien latarni kopuły kościoła. Dzięki wysiłkom ks. Wiertelaka i jego współpracowników, jesienią 1921 r. w Łądzie otwarto I klasę Niższego Seminarium oraz równolegle funkcjonujący kurs krawiecki dla sierot skierowanych przez akcję repatriacyjną⁹

W 60-tą rocznicę wybuchu Powstania Styczniowego w 1923 r. odsłonięto na frontonie kościoła tablicę pamiątkową ku czci O. Maksa Tarejwy, bohaterskiego kapucyna, kapelana powstańczego oddziału generała Taczanowskiego, aresztowanego przez Rosjan w Łądzie i straconego na szubienicy w Koninie.

W latach 1925-1927 przeprowadzono generalny remont całego obiektu pod kątem jego szkolnych zadań. Założono wówczas kanalizację i elektryfikację. Na krążankach powróciła kamienna posadzka. W 1925 r. przeprowadzono remont sali barokowego Kapitułarza, zwanej Salą Opacką, wraz z konserwacją i częściową rekonstrukcją malowideł Adama Swacha, dekorujących plafon sufitu i fryz koronujący ściany¹⁰. W 1927 r. odbudowano północne skrzydło krążanków, lokując na parterze salę teatralną na piętrze zaś dużą sypialnię dla wychowanków.

W 1930 r., za dyrektorstwa ks. Pawła Liszki, rozpoczęto prace renowacyjne we wnętrzu łądzkiej świątyni. W ramach tych prac w październiku 1934 r. stolarz z Łądku, Józef Maliński, i cieśla, Władysław Smolank, przeprowadzili remont konstrukcji ołtarza głównego¹¹. Cofnięto wówczas mensę wraz z tabernakulum w kierunku nastawy likwidując przestrzeń kapucyńskiego chóru urządzanego za mensą ołtarza w 1857 r. Tabernakulum i mensa nie powróciły jednak na swoje pierwotne miejsce przy nastawie, gdyż pozostawiono za mensą wąskie przejście łączące wejścia do wież kościoła. W 1935r. odnowiono stiukowe ołtarze nawy głównej, umieszczając w ołtarzu południowym (pierwotnie

⁸ Por. J. Romanowicz, *Stan zabytków w klasztorze pocysterskim w Łądzie w roku 1926, Wilno 1935*, maszynopis w zbiorach Biblioteki WSD w Łądzie,

⁹ Por. A. Świda, *Towarzystwo Salezjańskie...*, dz. cyt., s. 103.

¹⁰ Konserwację plafonu przeprowadzono pod kierunkiem Jana Rutkowskiego i Teofila Wiśniewskiego. Por. B. Śmigiełska-Kwiatkowska, *Zagadnienie treści i formy dekoracji malarzkiej sali Opackiej w Łądzie*, Poznań 1968, maszynopis w zbiorach Biblioteki WSD w Łądzie.

¹¹ Informacja o pracujących rzemieślnikach pochodzi z inskrypcji zamieszczonej przez nich z tyłu ołtarzowej nastawy.

św. Stefana Hardinga) obraz św. Jana Bosko namalowany w Rzymie przez Bakałowicza na zamówienie kard. Augusta Hlonda.

Wybuch II wojny światowej położył kres działalności Niższego Seminarium Duchownego, a w konsekwencji administracji łądzkiego obiektu przez Salezjanów. Jesienią 1939 r. wojsko niemieckie usunęło z klasztoru Salezjanów, zamieniając jego budynki na koszary. Od stycznia 1940 do czerwca 1941 r. dawne opactwo cysterskie okupant uczynił obozem przejściowym dla 152 polskich kapłanów. Kościół włączono w teren obozu. Po zlikwidowaniu obozu i wywiezieniu więzionych do Dachau, od sierpnia 1941 r. do zakończenia wojny łądzki klasztor i kościół oddano do dyspozycji zgrupowania Hitlerjugend. „Ta młodzież podlegana, zionęła nienawiścią do wszystkich i wszystkiego. Pozostawiła po sobie zniszczenia...”¹². Owe zniszczenia to przede wszystkim dewastacja barokowych kamiennych figur przed kościołem oraz figur i kompozycji ornamentalnych dekorujących zwieńczenia i szczyty dachów, które traktowano jako strzeleckie tarcze. W tym czasie zniszczono bezpowrotnie sztukateryjną dekorację portalu wschodniego wejścia do klasztoru. Należy przypomnieć, że portal ten funkcjonował pierwotnie jako główne i najbardziej reprezentacyjne wejście do łądzkiego klasztoru.

Niemcy opuścili Łąd na początku lutego 1945 r. i niemal natychmiast powrócili Salezjanie¹³. Od 1.IV.1945 administruje parafią łądzką ks. Jan Romanowicz, humanista, miłośnik i znawca zabytków Łądu. W okresie letnim 1945 r. rozpoczęto przygotowania do przywrócenia działalności Niższego Seminarium Duchownego, które rozpoczyna zajęcia w miesiącu wrześniu. Będzie istnieć do lipca 1952 r., kiedy to w ramach programowej laicyzacji i komunizacji szkolnictwa władze oświatowe zamykają Niższe Seminarium w Łądzie wraz z innymi tego typu szkołami w Polsce. W ciągu 25 lat jego działalności przez łądzkie Niższe Seminarium przewinęło się 1839 wychowanków¹⁴. W dniu kasaty Niższego Seminarium tj. 4.VII.1952 r. inspektor Salezjańskiej Prowincji Św. Stanisława Kostki, ks. Stanisław Rokita, wydał dekret erygujący w Łądzie Wyższe Seminarium Duchowne Towarzystwa Salezjańskiego. „Salezjanie podjąwszy się odpowiedzialności przed Ojczyzną za łądzki zabytek, poczuli się w momencie likwidacji Małego Seminarium (...) do zagospodarowania opróżnionego klasztoru tak, aby uchronić go przed desakralizacją, opuszczeniem, a może nawet przed dewastacją i ruiną. Dlatego nie zrzekli się klasztoru, ale zorganizowali w nim Studentat Teologiczny, który swą powagą instytucji naukowej mógł zabezpie-

¹² Cyt. za A. Świda, *Pięćdziesięciolecie...*, dz. cyt., s. 27.

¹³ Należy przypomnieć, że przez cały okres hitlerowskiej okupacji Łądu na terenie obiektu był obecny incognito salezjanin-koadiutor, pan Antoni Bizjak, zatrudniony w charakterze ogrodnika. On też nadzorował łądzki dom po odejściu Niemców.

¹⁴ Por. A. Świda, *Pięćdziesięciolecie...*, dz. cyt., s. 38.

czyć przed niepożądaną interwencją”¹⁵. W latach 1952-1953 Wyższe Seminarium w Łądzie posiadało Studentat Filozoficzny prowadzony równolegle ze Studentatem Filozoficznym w Kutnie-Woźniakowie, funkcjonującym od 1949 r. Od 1954 r. Seminarium w Łądzie prowadzi wyłącznie Studentat Teologiczny.

Pierwszym dyrektorem, a zarazem rektorem Wyższego Seminarium Duchownego w roku akademickim 1952/53, został ks. Henryk Czepułkowski. Z jego też inicjatywy (zwłaszcza gdy pełnił urząd prefekta, czyli w latach 1954-1959) i przy wydatnej pomocy łądzkich alumnów otoczenie klasztoru otrzymało nowy wygląd. Teren przed domem wyłożono granitową kostką i klinkierem. Dziedziniec przed domem oddzielono od ogrodu nowym murem. Przeprowadzono regulację brzegów kanału Warty, umacniając je kamiennym nabrzeżem; połączono też dziedziniec z ogrodem betonowym mostem. Wokół ogrodu usypano wał ziemny, chroniący przed wylewami Warty. Od strony zachodniej klasztoru stała wówczas nowa brama wjazdowa, naśladująca formę nie istniejącej dziś barokowej bramy od strony wschodniej. Drogę za kościołem od strony wschodniej (fragment prastarego traktu szlaku bursztynowego wiodącego z Kalisza przez gród Lenda do Gniezna i dalej na północ) utwardzono wówczas brukiem. Droga ta prowadzi z wioski do zabudowań seminaryjnego gospodarstwa, które wybudowano w latach 1957-1968. Według relacji zamieszczonej w *Kronice Wyższego Seminarium Duchownego w Łądzie*, w latach 1952-1968 przeprowadzono na terenie klasztoru i kościoła następujące inwestycje: wymiana dachówki na całej połaci dachów klasztoru (lata 1952-54); gruntowny remont dachu kościoła; remont obu wież wraz z wymianą konstrukcji drewnianej oraz położeniem i pomalowaniem blachy na chęlmach. Wnętrze kościoła pomalowano (sierpień-październik 1968) po raz pierwszy od stu lat¹⁶.

23. maja 1967 r., w ramach obchodów Sacrum Poloniae Millenium, miała miejsce w Łądzie uroczystość upamiętniająca Martyrologium Duchowieństwa Polskiego w czasie II wojny światowej, a zwłaszcza kapłanów więzionych w Łądzie. Prymas Polski kard. Stefan Wyszyński dokonał wówczas poświęcenia tablicy pamiątkowej, wmurowanej w północno-zachodnią ścianę świątyni, z nazwiskami 84 kapłanów, którzy ponieśli śmierć w obozach zagłady. W tym dniu również ordynariusz włocławski, bp Antoni Pawłowski, poświęcił obraz Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w ołtarzu głównym łądzkiego kościoła. Obraz ten jest dziełem prof. Antoniego Michalaka, jednego z głównych przedstawicieli warszawskiego Bractwa św. Łukasza okresu międzywojennego¹⁷. Generalny re-

¹⁵ A. Świda, *Wyższe Seminarium Duchowne w Łądzie*, Łąd 1971, s. 4, maszynopis w zbiorach Biblioteki WSD w Łądzie.

¹⁶ Ostatnie malowanie miało miejsce w latach 50-tych XIX w. w czasie remontu przeprowadzonego przez OO. Kapucynów.

¹⁷ Por. J. Zamojski, *Łukaszowcy, malarze i malarstwo Bractwa św. Łukasza*, Warszawa 1989. Związki Antoniego Michalaka z Salezjanami sięgają jeszcze okresu lat 30-tych,

mont przeprowadzono w obrębie klasztornych krużganków i dawnego kapitułarza (styczeń-luty 1968). Usunięto wówczas XVIII-wieczną stiukową okładzinę pokrywającą gotyckie żebra i kamienne detale architektoniczne, co przywróciło krużgankom ich pierwotny, XIV-wieczny wygląd. W północnym skrzydle krużganków zachowano salę teatralną, w której alumni prezentowali misteria Męki Pańskiej i przedstawienia Jasełek¹⁸. Dnia 3. listopada 1958 r., w dniu imienin ks. inspektora Stanisława Rokity, dokonano poświęcenia pomnika Św. Jana Bosko usytuowanego przed wschodnim szczytem kościoła.

Założenie instalacji centralnego ogrzewania (październik 1969-marzec 1970) zapoczątkowało kolejny generalny remont wnętrza klasztoru. Objął on pokoje profesorskie w zachodnim skrzydle, sypialnie kleryckie, kleryckie studia i salę muzyki nad zakrystią. Przeprowadzono wówczas remont i konserwację dachów klasztoru, kryjąc połąć północną i północno-wschodnią blachą cynkową.

W związku z decyzją o połączeniu w Łądzie Studentatu Filozoficznego i Teologicznego, w marcu 1972 r. rozpoczęto konieczne prace adaptacyjne wnętrza klasztoru. Trwały one do sierpnia 1972 r. Przebudowano wówczas parter północnego krużganka zamieniając salę teatralną na studia dla alumnów. W sierpniu przeprowadzono remont refektarza i przylegającej doń świetlicy, wtedy również zastąpiono podłogi tych pomieszczeń marmurową posadzką.

Wspomniana adaptacja i remont pomieszczeń klasztornych stają u początku szeroko zakrojonych działań remontowych, budowlanych i konserwatorskich na terenie klasztoru i kościoła w Łądzie. Większość z nich prowadzoną była z inicjatywy ówczesnego dyrektora i rektora, ks. Stanisława Styrny, i ks. Józefa Belniaka, administratora seminaryjnego domu. Udział parafii Łąd w pracach przy kościele koordynował proboszcz ks. Antoni Niebrzydowski. Początkiem prac remontowych przy kościele było założenie systemu odwadniającego budynek i osuszającego jego mury. Trwało to od października 1973 r. do sierpnia 1975 r.

W czerwcu 1973 r. zaczęto przygotowania do tynkowania elewacji klasztoru. Prace rozpoczęte w sierpniu zostały wstrzymane decyzją konserwatora zabytków. Po zбиciu tynków ukazały się fragmenty gotyckich murów klasztoru i Konserwator Wojewódzki zarządził ich zinwentaryzowanie¹⁹. Prace tynkarskie wznowiono w lipcu 1974 r., rozpoczynając od północnej ściany wirydarza. W listopadzie tego roku przeprowadzono rekonstrukcję wnętrza wirydarza w stylu parterowych ogrodów włoskich. W styczniu 1975 r. usunięto spróchniałe drzewa

kiedy to w jego pracowni studiował ks. Wincenty Kilian, twórca licznych dzieł sztalugowych, witraży i mozaik.

¹⁸ Według kroniki WSD w Łądzie w latach 1957-1960 miało miejsce 129 spektakli.

¹⁹ Nadzór nad pracami tynkarskimi na elewacjach klasztoru i kościoła prowadził mgr inż. arch. Aleksander Werc. Por. tegoż: *Badania architektoniczne elewacji dawnego klasztoru cysterskiego w Łądzie nad Wartą pow. Konin prowadzone 1973-1975*, opracowanie w Archiwum Biblioteki WSD w Łądzie.

rosnące przy kościele, co bezpośrednio poprzedziło rozpoczęte w kwietniu prace tynkarskie na elewacji kościoła. Łącznie z malowaniem trwały one do 1979 r. Większość prac malarskich została wykonana przez alumnów seminarium. W maju 1976 r. salezjanin-koadiutor, p. Ludwik Mocarski, wykonał sztukaterskie odlewy sterczyn wieńczących szczyty elewacji klasztoru i kościoła.

Równoległe z pracami tynkarskimi rozpoczęto kompleksowe roboty blacharskie na dachu kościoła. Jesienią 1917 r. Niemcy zdarli z kościelnego dachu ponad 8 ton miedzianej blachy²⁰. W 1976 r. podjęto decyzję o przywróceniu miedzianego poszycia na kościele. W czerwcu tego roku, przy współudziale parafii Łąd, zakupiono miedzianą blachę i rozpoczęto prace blacharskie. Należy w tym miejscu podkreślić, że tak szeroko zakrojony program renowacji klasztoru i kościoła w Łądzie realizowany był w większości środkami Zgromadzenia Salezjańskiego przy pomocy parafii Łąd (w odniesieniu do inwestycji związanych z kościołem). Zapis w *Kronice WSD w Łądzie* z dnia 13.07.1976 r. stanowi dziś wymowne świadectwo warunków, w jakich restaurowano obiekt: „Dyrektor i Administrator po raz 10 składają wniosek w urządzenie konserwatorskim w Koninie o przyznanie środków na remont kościoła i klasztoru. Kosztorys sporządzony w 1975 r. przewidywał ok. 14 ml. zł”²¹.

W maju 1973 r. zostały zamówione witraże do okien dawnego kapitułarza pełniącego funkcję seminaryjnej kaplicy. Wykonano je w Poznaniu w warsztacie Z. Koźmickiego według projektu K. Stasińskiej. 17. września witraże zostały zamontowane. W ołtarzu seminaryjnej kaplicy 31 XII 1975 r. umieszczono dwa nowe obrazy: Św. Jana Bosko i Maryi Wspomożycielki Wiernych pędzla ks. Wincentego Kiliana.

Na początku 1974 r. podjęto decyzję o remoncie zakrystii i wykonaniu nowych kredensów i szaf na paramenty liturgiczne. Projektantami mebli byli plastycy poznańscy, panie K. Stasińska i Polakowska. Usunięto spróchniałe stare wyposażenie i po położeniu marmurowej posadzki (w kwietniu 1975 r.), 26. września ustawiono nowe meble. Z dawnego wyposażenia zachowano wiszące na ścianach obrazy, płaskorzeźbione popiersia apostołów (wieńczące nie zachowane barokowe kredensy) oraz obudowy i polichromowane drzwi dwu ściennych szaf. Obrazy (głównie portrety) z zakrystii oraz polichromie ściennych szaf poddano konserwacji i częściowo rekonstruowano²².

Rosnąca z każdym rokiem liczba alumnów seminarium spowodowała konieczność wygospodarowania nowych pomieszczeń mieszkalnych. Uzyskano je

²⁰ Por. *25-lecie działalności salezjańskiej...*, dz. cyt., s. 25.

²¹ Dnia 15 VIII 1977 Konserwator Wojewódzki w Koninie przyznał 1.600.000 zł dotacji na renowację, co po 50% podwyższenie cen w lipcu 1976 r. stanowiło ok. 5% kosztów.

²² Konserwator malarstwa W. Żołądek restaurowała polichromię szaf, obraz Św. Rodziny, portrety opatów Zapolskiego i Łukomskiego oraz O. Maksa Tarejwy. Jadwiga Wardzyńska z Warszawy wykonała konserwację obrazu Serca Pana Jezusa i Najświętszej Maryi Panny.

przez adaptację przestrzeni strychów klasztoru, gdzie od sierpnia 1977 do września 1978 powstał szereg kilkuosobowych pokoi kleryckich.

4. czerwca 1978 r., podczas Ogólnopolskiej Pielgrzymki Rodziny Salezjańskiej na Jasną Górę, Wyższe Seminarium Duchowne w Łądzie złożyło w Kaplicy Jasnogórskiej dziękczynne wotum za 25 lat swej działalności. Srebrny ryngraf zawierał repusowany widok klasztoru i kościoła z herbem salezjańskim i napisem: „Niepokalanej Wspomożycielce Jasnogórskiej Królowej Polski wdzięczni za 25 lat opieki: Przełożeni, Profesorowie i Alumni Wyższego Seminarium Duchownego Towarzystwa Salezjańskiego w Łądzie”.

Z początkiem 1979 r. wychowawcy i alumni seminarium podjęli decyzję o przywróceniu w Łądzie tradycji wielkopostnych misterii Męki Pańskiej. W związku z tym w lutym rozpoczęto prace adaptacyjne w pomieszczeniach dawnej krypty w podziemiach kościoła, które przekształcono w salę teatralną. Jesienią tego roku przystąpiono do prac porządkowych wokół obejścia kościoła i w przykościelnym parku. Rozpoczął je ks. proboszcz Antoni Niebrzydowski z udziałem parafian i alumnów seminarium, a kontynuowali kolejni jego następcy: ks. Wojciech Blicharz i ks. Ignacy Czarnota. W efekcie utwardzono plac przed kościołem, naprawiono ogrodzenie przykościelnego parku, wymurowano i oświetlono aleję prowadząca z wioski do kościoła i klasztoru, wytyczono i utwardzono alejki w parku, założono klomby kwiatowe i rosarium wzdłuż północnej elewacji świątyni. Rosarium powstało również w północno-zachodniej części seminaryjnego ogrodu na terenie dawnych mokradeł Warty. 4 II 1981 r. Wyższe Seminarium Duchowne w Łądzie otrzymuje Nagrodę I Stopnia Ministra Kultury i Sztuki w konkursie na najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego za rok 1980. Natomiast w czerwcu 1994 r. Rektor Seminarium, ks. Stanisław Jankowski, i Proboszcz Parafii, ks. Ignacy Czarnota, odebrali Nagrodę Ministra Kultury i Sztuki za najlepiej utrzymane otoczenie zabytku.

Działania konserwatorskie i renowacyjne objęły również zabytkowe wyposażenie kościoła i klasztoru. 11. maja 1979 r. rozpoczęto prace konserwatorskie przy ołtarzu św. Urszuli, dzieło warsztatu wybitnego rzeźbiarza śląskiego zwanego Mistrzem z Lubiąża z 1721 r. Prowadzona etapami konserwacja ołtarza została zakończona w lipcu 1983 r. przywracając zabytkowi jego barokową postać²³. W 1981 r. poddano konserwacji gotycki ołtarzyk szafiasty w formie tryptyku z rzeźbami Najświętszej Maryi Panny z Dzieciątkiem, św. Katarzyny Aleksandryjskiej, św. Barbary, św. Mikołaja i św. Stanisława Bpa. Dzieło to, datowane na ok. 1480/90 r.²⁴ trafiło do Łądu jako dar

²³ Prace konserwatorskie na zlecenie Wyższego Seminarium Duchownego w Łądzie prowadziła grupa łódzkich konserwatorów w składzie: Jerzy Matwij, Jan Potz, Ewa Derkacz, Bogumił Oława-Olewiński, Jacek Królewski.

²⁴ Por. Dokumentacja konserwatorska *Tryptyk Najświętszej Marii Panny z Łądu*. Wykonawca Jan Potz, Łódź 1981, w zbiorach Biblioteki WSD w Łądzie.

w 1969 r.²⁵ W lecie 1983 r., dzięki środkom przyznanych przez Konserwatora Wojewódzkiego w Koninie, przeprowadzono konserwację i częściową rekonstrukcję fresku J.W. Neunhertza w południowo-wschodnim aneksie kopuły kościoła²⁶.

W latach 1984-1987 zrealizowano dla kościoła nowy ołtarz soborowy wraz z towarzyszącymi mu podestem, ambonkami i sediliami dla celebransa i służby liturgicznej. Całość wykonano w swarzędzkim warsztacie braci Barciszewskich według projektu P. Woźniaka z Poznania. Prof. dr Michał Gałkiewicz z łódzkiej politechniki zaprojektował i wykonał w latach 1986-1987 kinkiety dla wnętrza kościoła.

W 1981 r. rozpoczęto starania, aby poddać konserwacji przechowywane na strychu klasztoru wielkie płótna Adama Swacha, ocalałe z cyklu 36 jego obrazów wykonanych na zamówienie opata Łukomskiego w latach 1714-1718²⁷. W efekcie tych zabiegów, na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Koninie w 1986 r. rozpoczęto sukcesywną renowację płócien Swacha, które powróciły na swoje pierwotne miejsce, czyli na ściany krużganków²⁸.

W tym samym 1981 roku rozpoczęto prace budowlane związane z decyzją inspektora Salezjańskiej Prowincji św. Wojciecha o rozbudowaniu gmachu łódzkiego Seminarium przez wzniesienie od strony wschodniej nowego budynku o charakterze mieszkalnym i administracyjnym. Projektantami budowli byli poznańscy architekci H. Marzyński i A. Chmielewski. Ponieważ projekt przewidywał lokalizację budynku po wschodniej części klasztoru, rozebrano – za zgodą konserwatora – dawny mur dzielący opactwo od traktu komunikacyjnego oraz barokową bramę wiodącą na teren opactwa. Prace budowlane i wykończeniowe zakończono w 1992 r. Poza pomieszczeniami mieszkalnymi dla profesorów i alumnów, nowy gmach zawiera seminaryjną kaplicę. Projektantem jej wyposażenia jest mgr arch. H. Marcinkowski oraz ówczesny Rektor Seminarium ks. Stanisław Jankowski. Z jego też inicjatywy zawisły w kaplicy ikony: Chrystusa Arcykapłana i Maryi Wspomożycielki pędzla Małgorzaty Sokołowskiej z Poznania.

²⁵ Informuje o tym zapis w Kronice WSD w Łądzie z dnia 24 X 1969 r.: „W drodze powrotnej z wizytacji domów ośrodka Kaława zatrzymał się na nocleg ks. insp. Świda. Przywiózł do domu łódzkiego środkową część pięknego gotyckiego tryptyku. Jest to dar jednego z proboszczów parafii na ziemi lubuskiej. (...) Tryptyk, choć piękny, wymaga starannej renowacji...”.

²⁶ Konserwację przeprowadzili warszawscy konserwatorzy: Dorota Zemła i Maria Petrova. Por. J. Nowiński, *Propozycja rekonstrukcji treści zniszczonego fresku J.W. Neunhertza w płd.-wsch. żąglu dużej kopuły w Łądzie*, Łąd 1983, maszynopis w zbiorach Biblioteki WSD w Łądzie.

²⁷ Por. M. Kędzierski, *Jedno z najstarszych ujęć klasztoru i kościoła łódzkiego na nowo odnalezionym obrazie Adama Swacha z 1714 roku*, Łąd 1980, s. 9 nn, maszynopis w zbiorach Biblioteki WSD w Łądzie.

²⁸ Niestety, nie było możliwym zrekonstruowanie pierwotnej kolejności zawieszenia obrazów, stąd obecne ich zestawienie ma charakter raczej dowolny.

* * *

W czerwcu 1994 r. inspektor Salezjańskiej Prowincji Św. Wojciecha, ks. Władysław Kołyszko, podpisał w Urzędzie Notarialnym w Warszawie akt założycielski Fundacji na Rzecz Łądu, której celem ma być gromadzenie środków na dalszą konserwację i renowację dzieł sztuki łądzkiego kościoła i klasztoru.

Zusammenfassung

Die ehemalige Zisterzienserkloster und Kirche in Łąd am Warta gehören zu den schönsten und wertvollsten Kunstdenkmälen Polens. Am 28.06.1921 die Salesianer Don Boscos nehmen das Denkmal unter ihren Schutz, indem sie dort zuerst ein Kleines Seminar und im Jahre 1952 ein Priesterseminar gründen. Dieser Artikel präsentiert alle Investitionen, Konservierungs- und Restaurationsarbeiten, die unter Salesianer Verwaltung in Łąd geführt wurden.

JAN PIETRZYKOWSKI SDB

NOWICJAT SALEZJAŃSKI W POŁUDNIOWEJ INSPEKTORII

K r a k ó w, utworzona w 1933 r. inspektorja św. Jacka z siedzibą w Krakowie początkowo nie otwierała własnego nowicjatu, lecz kandydatów do Zgromadzenia wysyłała do Czerwińska, położonego w granicach prowincji północnej. Ostatni wspólny nowicjat rozpoczęto w sierpniu, a następnie w listopadzie 1939 r., lecz został on rozwiązany z powodu wysiedlenia salezjanów z czerwińskiego grodu. Wobec przedłużającej się okupacji ksiądz inspektor Adam Cieślak razem ze swoją radą w dniu 2 grudnia 1940 r. postanowił zorganizować nowy nowicjat na terytorium Generalnej Guberni. Wybór miejsca padł na Kraków – „Łosiówkę”¹. Jedną z głównych przyczyn takiej decyzji była obrona budynków seminaryjnych przez salezjanów przed władzami okupacyjnymi². Nowy inspektor ks. Jan Ślósarczyk, działając zgodnie z wytycznymi KPK (kan. 554), postarał się o odpowiednie pozwolenie na otwarcie i prowadzenie nowicjatu. Przełożony generalny, działając w porozumieniu z Kongregacją do Spraw Zakonnych, upoważnił prowincjała (13 IX 1941) do erygowania nowicjatu w Krakowie i przeniesienia go w razie potrzeby do innego domu salezjańskiego. We wrześniu 1941 r. 14 nowicjuszy (12 z inspektorii św. Jacka i 2 z inspektorii św. Stanisława Kostki) pod kierunkiem ks. Pawła Goli rozpoczęło swoją drogę zakonną. Wśród nich znalazło się 8 młodzieńców, którzy w 1939 r. w Czerwińsku podejmowali już formację salezjańską³. Obłóczyny odbyły się 5 lipca, a śluby 15 września 1942 r. Był to jednak jedyny rocznik nowicjatu, gdyż z powodu

¹ AIK, Kronika Inspektoratu TS prowincji św. Jacka. Słowa prowincjał-inspektor, Zgromadzenie-Towarzystwo w tekście są używane zamiennie.

² W listopadzie 1940 r. Niemcy chcieli zabrać dom salezjański w Krakowie przy ul. Tynieckiej („Łosiówka”) na cele wojskowe. Jednak wcześniej (22 IX 1940) przełożeni postarali się o dokument potwierdzony przez konsula włoskiego w Berlinie, że prawowitym właścicielem budynku jest ksiądz generał urzędujący w Turynie. Wobec takiego zaświadczenia SS 14 XI 1940 r. zrezygnowało z zajęcia salezjańskiej własności. Por. P. Smolka, *Organizacja nowicjatu Towarzystwa św. Franciszka Salezego w inspektorii św. Jacka w Polsce*, Lublin 1980, s. 28 (mps).

³ AIK, t. dekrety nominacyjne, Dekret nominacyjny ustanawiający ks. P. Golę mistrzem nowicjatu, nr 413, wydany w Turynie 19 I 1941 r.; Wspomnienia ks. P. Goli, s. 2; Wspomnienia ks. J. Długołęckiego, s. 2 (mps).